

stichting **forum** voor
stedelijke vernieuwing

EENZAAMHEID EN STEDELIJKE VENIEUWING

EENZAAMHEID EN STEDELIJKE VERNIEUWING

Verslag Smal Beraad gehouden op 26 juni 2019

Drs. J.W. Custers / Custers Teksten

INHOUD

VERSLAG	4
DEELNEMERS	10
AGENDA	12
ENKELE GEGEVENS OVER HET FORUM VOOR STEDELIJKE VERNIEUWING	14
BESTUUR & RAAD VAN ADVIES	18

VERSLAG

Wat betekent de problematiek van eenzaamheid voor processen in de stedelijke vernieuwing? Is er een relatie tussen eenzaamheid en de fysieke omgeving? En kan die fysieke omgeving bijdragen aan het oplossen van eenzaamheid? Over deze vragen boog zich een klein gezelschap van deskundigen tijdens het Smal Beraad van 26 juni 2019. Uit de discussie bleek dat eenzaamheid een groot en groeiend probleem is in onze samenleving. Interventies in de fysieke omgeving kunnen helpen om hier iets tegen te doen. Sommige zijn snel te realiseren, zoals het stimuleren dat met name ouderen eerder naar buiten gaan met bijvoorbeeld meer bankjes in de openbare ruimte en het faciliteren van ontmoetingsplekken in complexen van woningcorporaties. Andere vergen een langere adem, zoals het ontwikkelen van vormen van collectief wonen. Ook werd geconstateerd dat veel regelingen in onze grote stelsels te individueel zijn georganiseerd. Door ze collectief te organiseren, wordt bevorderd dat mensen elkaar ontmoeten. Verder werd een pleidooi gehouden voor een terugkeer van het oude wijkopbouwwerk. Burgerinitiatieven ontstaan het snelst van onderop, maar kunnen vaak wel enige mate van lichte ondersteuning en regie gebruiken.

Omvang van probleem eenzaamheid

In de Nederlandse bevolking voelde 39% van de mensen boven de achttien jaar zich in 2012 eenzaam; in 2016 was dit 45%. Onder de 75-plussers was in 2016 ruim 50% eenzaam, onder de 85-plussers ruim 60%. Dat zijn, zo stelde iemand, 'absurd hoge percentages, zonder dat het een *hot topic* is in de beleidsvorming en discussies.' Dit komt vooral omdat er aarzeling is om bij mensen achter de voordeur te komen. En men is bang voor betutteling. Ook is er een gebrek aan duidelijke handelingsperspectieven. Terwijl eenzaamheid intussen wel een aantal economische effecten heeft die ongunstig zijn voor de samenleving: eenzame mensen staan vaker op de stoep van de huisarts en maken eerder gebruik van zorg. Zo zijn er studies die zeggen dat ernstig eenzaam zijn hetzelfde effect heeft op de gezondheid als het roken van een pakje sigaretten per dag. Niet alleen uit sociale maar ook uit economische motieven is het dus verstandig iets te doen tegen eenzaamheid. Door het verband te leggen met gezondheid verdwijnt wellicht de angst voor betutteling van mensen 'achter de voordeur'. Eenzelfde verschuiving van een private naar publieke aangelegenheid was eerder te zien bij de aanpak van huiselijk geweld en het ondersteunen van mantelzorgers.

De cijfers over eenzaamheid worden afgeleid uit diverse antwoorden op tal van vragen. Er wordt niet gevraagd: bent u eenzaam? Veel mensen zullen dat uit schaamte niet willen toegeven. Verder moet het begrip eenzaamheid niet te smal worden opgevat. Het is vaak meer dan 'alleen zijn'. Mensen voelen zich ook eenzaam als ze geen betekenisvolle sociale rol vervullen, geen weerklank vinden bij gelijkgestemden waardoor ze het idee hebben nergens bij te horen of als ze bij tegenspoed geen hulp kunnen krijgen. Ook ervaren veel mensen een groot gebrek aan aandacht in de samenleving, en daarmee een gevoel dat ze er niet toe doen voor anderen. Er zijn dus verschillende soorten eenzaamheid.

Waar hangt eenzaamheid mee samen?

Eenzaamheid heeft een samenhang met een aantal andere ontwikkelingen.

- *Vergrijzing.*
Eenzaamheid komt voor in alle leeftijdsgroepen. In Amsterdam zou 40% van de inwoners zich ernstig of in meer of mindere mate eenzaam voelen. Dat zijn niet alleen ouderen, maar ook jonge volwassenen of nieuwkomers in de stad. Toch heeft eenzaamheid wel een relatie met de vergrijzing. Onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau heeft uitgewezen dat het aantal ouderen dat zich eenzaam voelt verhoudingsgewijs op zich niet toeneemt. Het percentage van de ouderen dat zich eenzaam voelt, blijft dus gelijk. Maar omdat er meer ouderen komen, neemt wel het aantal eenzame mensen in de samenleving toe. Daar komt bij, zo blijkt uit de landelijke Woonmonitor, dat het aantal 65-plussers dat alleen woont, toeneemt.
- *Sociale huurwoningen.*
Eenzaamheid komt relatief vaker voor in de sociale huurwoningen van woningcorporaties. Die relatie speelt echter in de aanpak van eenzaamheid nog geen rol, stelde een deelnemer. 'Het verschijnsel eenzaamheid neemt in corporatiewoningen toe, maar er is bij corporaties geen beleid op dit gebied. En andere partijen die er wel beleid voor maken, praten niet met corporaties. Intussen ontstaat er in wijken met 100% sociale huurwoningen een samenballing van mensen met problemen, waaronder eenzaamheid.'
- *Digitalisering.*
Er is wellicht ook een relatie met de digitalisering van de samenleving. Mensen hoeven niet meer naar de bank om hun bankzaken te regelen, en komen dus ook minder andere mensen tegen. Ook woningcorporaties bedienen hun klanten steeds meer via de digitale kanalen; groepen raken dan hun vaste

contact kwijt, maar kunnen ook niet goed overweg met de digitale wereld. Digitalisering versterkt zo bij mensen die niet digitaal vaardig zijn de kans op vereenzaming.

Vele initiatieven

Het onderwerp eenzaamheid staat inmiddels op vele agenda's, zowel vanuit de optiek van welzijn (wat betekent eenzaamheid voor het geluk van mensen?) als die van zorg (eenzaamheid leidt in het algemeen tot een hogere zorgvraag). Het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) heeft het Actieprogramma Eén tegen eenzaamheid geïntroduceerd. De gemeente Rotterdam inventariseerde al eerder onder toenmalig wethouder De Jonge (nu minister van VWS) de eenzaamheid in de stad. De overheid gaat hiermee aan de slag omdat (de angst voor) eenzaamheid een belangrijk thema is in het leven van mensen. Tegelijkertijd zijn velen ook sceptisch over de rol van de overheid hierin: is eenzaamheid niet een te groot thema om aan te pakken, gaat de overheid er wel over en is eenzaamheid niet van alle tijden?

Met het actieprogramma wil VWS het onderwerp bespreekbaar maken en meer kennis ontwikkelen over effectieve en duurzame interventies om eenzaamheid aan te pakken en te bestrijden. Er is nu een nationale coalitie tegen eenzaamheid met zo'n zeventig tot tachtig organisaties vanuit allerlei (private en publieke) geledingen. Verder zijn zo'n 150 gemeenten bezig met een lokale aanpak van eenzaamheid. De voornaamste insteek daarbij is het organiseren van ontmoetingen, met als belangrijkste doelgroep ouderen, ook omdat hun mogelijkheden om een nieuw netwerk op te zetten doorgaans kleiner zijn.

Over de huidige initiatieven tegen eenzaamheid werd gesteld dat ze te veel het karakter hebben van een projectencarrousel. Het projectmatig bezig zijn met bijvoorbeeld het organiseren van ontmoetingen beklijft echter niet. Een mogelijk antwoord hierop kan zijn om het aanpakken van eenzaamheid als sociale opgave op te nemen in de gemeentelijke Woonvisies. Dit gaat echter zeer langzaam; er zijn namelijk al zo veel andere opgaven die moeten landen in de Woonvisie. Andere mogelijkheid is opname in de subsidievoorwaarden voor welzijns- en andere partijen ('van project naar opdracht'). Zij moeten, om voor subsidie in aanmerking te komen, in hun plan van aanpak dan expliciet aangeven hoe ze structureel willen werken aan de aanpak van eenzaamheid.

Bij de uitvoering is het dan wel van belang om in de relaties continuïteit aan te brengen. Ook dat is namelijk een manco van veel projecten. Bij bijvoorbeeld huisbezoeken aan ouderen is vaak sprake van een wisseling van mensen. De ouderen krijgen daardoor steeds met andere gezichten te maken. Zo bouw je geen duurzame relaties op. Het is daarvoor cruciaal dat in een wijk weer herkenbare gezichten komen, zoals een huismeester. Zonder herkenbare en stabiele relaties met mensen die gemeenschappen kunnen organiseren, kan de aanpak tegen eenzaamheid niet slagen.

Naar collectief wonen?

Van de 65-plussers woont 90% in woningen met meer dan vier ruimtes. Nogal wat corporaties hebben daarom programma's waarbij ze ouderen bezoeken om hen te verleiden hun te grote woning te verlaten. Hun ervaring is dat veel ouderen uiteindelijk toch niet willen verhuizen omdat ze denken de sociale structuur in hun buurt te gaan missen, ook al komen ze door bijvoorbeeld moeite met traplopen nog maar weinig het huis uit en hebben ze amper contacten in de buurt. Het gaat niet zozeer of alleen om contacten, werd gereageerd. Van belang is ook een bepaalde vertrouwdheid met de eigen omgeving, waar je je weg vindt en gezichten herkent, ook al heb je met niemand contact.

Probleem bij programma's om ouderen te verleiden om te verhuizen, is dat ze daarbij van de ene naar de andere individuele woning verhuizen. Interessanter zou zijn om te investeren in alternatieve vormen van collectief wonen. Deze zouden gericht moeten zijn op de derde levensfase, wanneer mensen net gepensioneerd zijn en nog vitaal genoeg om zo'n stap te zetten en op een nieuwe plek een sociaal netwerk op te bouwen. Door in de derde levensfase de juiste keuzes te maken, kunnen mensen problemen in hun vierde levensfase op het gebied van wonen, welzijn (vereenzaming), zorg en activiteiten voorkomen. Collectief wonen gaat echter in tegen de heersende trend van individualisering in de samenleving.

Gesteld werd dat collectief wonen niet alleen hoeft te worden voorbehouden aan ouderen.

Veel jongeren kiezen er nu in de stad voor om samen te wonen, ook omdat het anders niet mogelijk is überhaupt woonruimte te vinden. Ook studentenhotels zijn populair, omdat studenten blijkbaar graag onderdeel zijn van een gemeenschap. Er zijn verder mooie voorbeelden van gecombineerde woonvormen, waarin verschillende groepen (studenten, statushouders, ouderen, mensen met een beperking) bij elkaar wonen en van betekenis zijn voor elkaar. Dat geeft meteen de zingeving en aandacht die veel mensen zoeken. 'De jongere generaties nemen ook steeds meer afstand van de harde individualiserende maatschappij en staan te popelen om iets te betekenen voor de samenleving en burens'.

Indirect benaderen

Initiatieven om ouderen te bewegen om te verhuizen, worden doorgaans genomen als bijdrage aan de bestrijding van de woningnood. Als ze daarbij verhuizen naar een collectieve woonvorm, is dat een goed voorbeeld van hoe je indirect ook eenzaamheid bestrijdt. Volgens een der deelnemers verdient zo'n indirecte behandeling van eenzaamheid de voorkeur. 'Het doorbreken van eenzaamheid is vaak een bijeffect van iets anders. Als je je puur richt op eenzaamheid, kom je heel snel uit op het organiseren van ontmoetingen. Maar het begint ergens anders. Andere woonvormen zijn een indirecte manier om, via een ander beleidsterrein, iets te doen aan de eenzaamheid.

Voorbeeld: de Tweede Lente

Voorbeeld van een geslaagde collectieve woonvorm is de Tweede Lente in Amsterdam, een woongroep van Turkse ouderen die 'gespikkeld' (verspreid) in een complex in Bos en Lommer wonen. Samen hebben ze in de plint een winkelruimte. Deze groep functioneert uitstekend. Gangmaker is een dochter van één van de bewoners, die elkaar regelmatig ontmoeten. De woongroep heeft ook betekenis voor de omgeving. Als iemand anders in het complex ziek is, gaat iemand van de groep er langs met een pannetje eten.

Aan bod kwam de vraag of zo'n woonvorm maakbaar is. Ja en nee, was het antwoord. De groep is min of meer toevallig ontstaan, maar herhuisvesting speelt hierin wel een rol. En dit is geen grootschalige interventie die lang moet duren. Formeel mag het overigens niet dat de corporatie voor de winkelruimte geen huur vraagt; dit past niet in de voorwaarden waaronder corporaties leefbaarheid mogen bevorderen.

Wel zou dit een vorm kunnen zijn voor ouderen die al ergens wonen en niet tot verhuizen zijn te verleiden. Maar er moet dan wel een gangmaker zijn die alle deuren langs gaat en de eerste stappen zet om de groep te laten ontstaan. En het bestaan van een gemeenschappelijke ruimte is essentieel. Er moet een mogelijkheid zijn om iets gezamenlijks te kunnen doen, wat dat dan ook is.

In de praktijk zal het ook altijd zo gaan, werd gesteld. Je faciliteert iets dat al aan het ontstaan is en als er een enthousiast iemand is die zich ervoor wil inzetten, kan het slagen. De kans is niet groot dat wanneer een woningcorporatie zoiets zelf organiseert, ze de juiste vorm vindt. Daarbij moet je voor lief nemen dat initiatieven na verloop van tijd kunnen stranden omdat de gangmaker ermee ophoudt. Niet verwachten dus dat initiatieven gedurende een lange periode succesvol blijven.

Aanpassingen in de fysieke omgeving

Hoe kan stedelijke vernieuwing helpen bij de aanpak van eenzaamheid? Gaan mensen elkaar bijvoorbeeld automatisch meer ontmoeten als er in de stad meer pleinen en ontmoetingsplekken komen? Er werden naast het collectief wonen verschillende manieren genoemd waarop aanpassingen in de fysieke omgeving kunnen bijdragen aan de vermindering van eenzaamheid.

- *Meer bankjes en toiletten.*
Het wordt voor ouderen aantrekkelijker om naar buiten te gaan als er in de openbare ruimte meer toiletten komen en bankjes waar ze even kunnen zitten en uitrusten. Ook dat zijn manieren om op een indirecte manier iets te doen tegen eenzaamheid.
- *Faciliteren van kleine en snel te organiseren initiatieven.*
Er zijn tal van initiatieven, in of buiten de fysieke omgeving, om ontmoetingen te organiseren. Genoemd werden Amsterdamse initiatieven als het openluchtcafé van het Amsterdamse BankjesCollectief en Oma's Soep. Denk ook aan het platform Thuisafgehaald, waarbij mensen eten dat ze over hebben, kunnen delen of verkopen aan burens of buurtgenoten. Dan ontstaat er een moment waarbij je drie straten verder naar een buurtgenoot kunt gaan om eten af te halen. Ander idee kan zijn om in verzorgingshuizen werkplekken met snel internet en hippe koffie te creëren voor jongeren, onder de voorwaarde dat er samen wordt geluncht met de oudere bewoners.
- *Ontmoetingsplekken.*
De deelnemers aan het Smal Beraad deelden de opvatting dat het in het algemeen beter is om omstandigheden te creëren waardoor mensen er zelf toe overgaan anderen te ontmoeten, dan om 'van bovenaf' de ontmoetingen te organiseren. Je kunt dat laatste wel onzichtbaar regisseren met betaalbare ontmoetingsplekken waar mensen die elkaar graag ontmoeten dat ook kunnen doen. Nu stranden veel bewonersinitiatieven om gezamenlijke activiteiten te ontplooiën op het gebrek aan zo'n plek. Corporaties hebben veel ruimtes die daarvoor kunnen worden aangewend, al is het niet vanzelfsprekend dat initiatieven die er gebruik van maken ook slagen. Vaak is daarvoor toch een vorm van lichte regie nodig, zonder dat het initiatief belandt in een formeel traject van een welzijnsinstelling. Vraag is echter wie dan voor die regie moet zorgen, nu corporaties dat wettelijk gezien niet meer op zich mogen nemen.

- *Meenemen in herstructurering.*

Zijn de drie vorige interventies nog *quick wins*, van een veel langere adem is het meenemen van de bestrijding van eenzaamheid in grotere herstructureringen van wijken, bijvoorbeeld voor de energietransitie. Probleem is dat je daarmee het tempo waarmee eenzaamheid groeit niet bijhoudt. Geconcludeerd werd daarom dat in de fysieke omgeving een gecombineerde strategie de voorkeur verdient: enerzijds faciliteren dat iets kan ontstaan, anderzijds mogelijkheden benutten om grote doorbraken tot stand te brengen.

Verbindingen creëren

Bovenstaande ingrepen in de fysieke omgeving zijn er in essentie op gericht om tussen mensen meer verbindingen te creëren en netwerken te laten ontstaan. Dat kan ook op allerlei andere manieren. Zo is het bijvoorbeeld bekend dat mensen na een heupoperatie beter en sneller herstellen als ze worden verbonden met andere mensen die ook een heupoperatie hebben gehad. De zorg is echter niet gericht op het creëren van dit soort verbindingen. Als bijvoorbeeld ziekenhuizen zich daar wel meer op zouden richten, bevorderen ze niet alleen een sneller herstel van heupoperaties, maar scheppen ze mogelijk ook voorwaarden om iets te doen tegen eenzaamheid. Andere voorbeelden zijn het collectief organiseren van zwangerschapsconsulten of rapportgesprekken op scholen. Ook daarmee bevorder je dat mensen elkaar tegenkomen.

Meer in het algemeen blijken onze grote stelsels tal van ingrediënten te bevatten die de bestrijding van eenzaamheid in de weg kunnen staan, zo werd gesteld. Een voorbeeld is de bonus op alleen wonen in de regeling voor AOW: wie alleen woont, krijgt verhoudingsgewijs een hogere uitkering. Het gezamenlijk wonen wordt ook nog op andere manieren beperkt. Ouders mogen wel op het erf van hun kinderen wonen als het een mantelzorgwoning is, maar niet als ze nog gezond zijn.

Er werden nog meer voorbeelden genoemd.

- *Nieuwbouw.*

Nieuwe woningen worden nog steeds haast alleen gebouwd voor individuele huishoudens, terwijl er steeds meer alleenstaanden komen. Voor groepen is het zeer lastig zelf een project op te zetten. Er ligt bij nieuwbouw zeven jaar tussen initiatief en realisatie. Voor de meeste groepen is dat een onverteerbaar lange periode. Vraag is ook of een initiatiefgroep grond en financiering krijgt. Daarnaast heeft een groep doorgaans ook niet de capaciteit om concepten te ontwikkelen. Dit lijkt uitsluitend voorbehouden aan doorzitters met een hoge opleiding. Gemeenten kunnen wel meer ruimte bieden aan collectief wonen door aan woongroepen grond ter beschikking te stellen.

- *Woonruimteverdeling.*

De vorming van woongroepen in sociale huurwoningen wordt belemmerd door de regels in de woonruimteverdeling. Als bijvoorbeeld na een renovatie vijftien woningen vrijkomen, is het feitelijk niet mogelijk die te verhuren aan mensen die een woongroep vormen, ook al is dat een *quick win* om gezamenlijk wonen te bevorderen. De gebruikelijke voorraangeregels worden dan immers opzij gezet en de vraag is of dat erg is. Zoals iemand het verwoordde: 'Samen wonen met gelijkgestemden komt in de praktijk toch vaak neer op voorkruipen.'

Zo zijn er tal van regels die het ontstaan van sociale verbanden belemmeren. Structureel iets doen aan eenzaamheid betekent dus ook dat je alle systemen moet inventariseren op dit soort effecten. De overheid en maatschappelijke instellingen kunnen bij alle individuele contacten met burgers bekijken of die niet ook collectief kunnen worden georganiseerd. Zodat er voorwaarden worden geschapen voor het ontstaan van relaties tussen mensen. Op die manier wordt de eenzaamheid op twee fronten aangepakt, enerzijds door (het stimuleren van) gemeenschapsvorming, anderzijds door institutionele veranderingen. De kunst is de twee fronten te verbinden door op zoek te gaan naar een gemeenschappelijk belang. In het bovengenoemde voorbeeld van het herstel van de heupoperaties: ziekenhuizen en zorgverzekeraars hebben belang bij een sneller herstel van patiënten. Door lotgenoten bij elkaar te brengen, bevorderen ze tegelijkertijd het ontstaan van contacten.

De groep die niet wil

Bij alle interventies die in het Smal Beraad langs kwamen, blijft de vraag of daarmee iedereen wordt bereikt. Is het probleem immers niet het grootst bij de mensen waarvan niet bekend is of ze eenzaam zijn, en die om allerlei redenen niet te bewegen zijn om anderen te ontmoeten? Omdat ze het bijvoorbeeld lastig vinden om met anderen om te gaan. Als mensen eenmaal eenzaam zijn, werken alle initiatieven om hen daaruit te helpen, niet meer. Het organiseren van ontmoetingen of opzetten van collectief wonen zal bij die groep niet slagen. Beide zaken werken het best bij mensen die nog (net) niet eenzaam zijn. Eenmaal eenzaam zal er doorgaans

eerst iets moeten worden gedaan aan de psychische problemen van mensen, alvorens ze tot actie zijn te bewegen. Daarvoor is het nodig precies te kijken naar de motieven waarom zij niet ingaan op allerlei initiatieven.

Geconcludeerd werd dat we in veel gevallen bij de aanpak van eenzaamheid terug moeten grijpen naar het oude wijkopbouwwerk. Niet alleen omdat niet iedereen zo maar meedoet aan initiatieven om eenzaamheid te voorkomen of bestrijden, ook omdat het opzetten hiervan meer kans van slagen heeft met een lichte mate van ondersteuning of regie. Dus niet de initiatieven opnemen in bureaucratische trajecten, maar faciliteren en mogelijk maken dat ze kunnen ontstaan en tot wasdom komen.

Afsluitend

Ter afsluiting werd de deelnemers gevraagd elk twee aanbevelingen te doen om de aanpak van eenzaamheid verder te brengen. De volgende zaken vormden een aanvulling op wat hierboven al ter sprake is gekomen.

- Zoek op nationaal en lokaal niveau de coalities op om elkaar te inspireren en kennis te delen. Er gebeuren namelijk al veel goede initiatieven. Sluit vervolgens aan op wat er al is. De aandacht is nu versnipperd; partijen weten veel te weinig welke goede initiatieven er zijn op plekken elders in het land.
- Maak bestaande initiatieven beter bekend, zodat mensen zich eerder zullen aansluiten en er aan meedoen. Veel mensen hebben de sociale kaart in een buurt niet meer op hun netvlies.
- Veel voorzieningen in de Wet maatschappelijke ondersteuning zijn nu individueel georganiseerd. Moeten die niet collectief worden gemaakt en georganiseerd in 'ouderenhubs' waar van alles kan ontstaan?
- Besteed ook aandacht aan mensen die negatieve ervaringen hebben opgelopen met ontmoetingen met anderen. Er zijn mensen die er bij gemeenschapsvorming altijd buiten vallen omdat ze niet over de juiste vermogens beschikken om mee te kunnen doen. Andere mensen zijn best bereid met hen iets te doen, maar ze moeten zich wel kunnen terugtrekken als het te ingewikkeld wordt of ergens op terug kunnen vallen. Denk dus na over randvoorwaarden om ook de moeilijker ontmoetingen mogelijk te maken.
- Geef meer aandacht aan mensen. Doe dat in alle contacten; neem daar meer tijd voor en benader het minder sectoraal. Doordat de samenleving zo sterk is geprofessionaliseerd en gespecialiseerd, is dit menselijke aspect verloren gegaan. Ieder werkt vanuit een klein hokje en kijkt niet meer naar andere zaken die van belang zijn. Ga dus in alles wat we doen menselijker met elkaar om. Een uur naar iemand intensief luisteren kan iemands leven al veranderen. Dat geeft al aan dat je belangrijk bent en er toe doet. Aan de professionals dus de uitdaging zich empathisch op te stellen, kritisch te kijken naar de eigen houding, dat ter discussie te stellen binnen de eigen organisatie en met veel creativiteit te leren dwars door de kokers heen te denken en werken.

DEELNEMERS

Laurine Blonk	Universiteit voor Humanistiek
Kees van der Burg	Ministerie van VWS
John Custers	Custers Teksten
Els Desmet	Bureau Els Desmet /Verhalenhuis Rotterdam
Pieter Hilhorst	Raad voor Volksgezondheid en Samenleving
Marien de Langen	Stadgenoot / Forum SV
Martin van Rijn	Reinier Haga Groep / Forum SV
Syro Ronan Ronda	AEB / Siemens Healthineers
Duco Stuurman	Gemeente Amsterdam / Forum SV
Annelies Versteegden	Vilans
Christa van Vlodrop	Forum voor Stedelijke Vernieuwing

AGENDA

Geannoteerde agenda voor het Smal Beraad over het thema 'eenzaamheid en stedelijke vernieuwing' dat op woensdag 26 juni 2019 van 17.30 uur - 20.30 uur wordt gehouden in het HagaZiekenhuis, Els Borst-Eilersplein 275, vergaderzaal 1, in Den Haag.

Achtergrond

In een recente studie (2018) constateert het SCP, dat in ons land eenzaamheid - d.w.z. het ervaren gemis aan (kwaliteit van) bepaalde sociale relaties - toeneemt. Het aantal mensen dat zich eenzaam voelt, is onlangs geschat op zo'n anderhalf miljoen. In steeds bredere kring wordt dit als een probleem beschouwd. In de SCP-studie wordt deze ontwikkeling onder meer in verband gebracht met de voortgaande vergrijzing en met het overheidsbeleid, dat er sinds enige tijd nadrukkelijk op gericht is mensen met een behoefte aan maatschappelijke ondersteuning zo veel en zo lang mogelijk zelfstandig te laten wonen. Inmiddels verkennen onder andere het Ministerie van VWS en ook de Rijksbouwmeester mogelijkheden om de toename van het aantal eenzame personen in ons land te keren. Het bevorderen van ontmoetingen vormt hierbij een van de terugkerende thema's. De groeiende eenzaamheid in ons land manifesteert zich niet in de laatste plaats in stedelijke gebieden.

Gesprekspunten

Tegen de hiervoor geschetste achtergrond zullen in het Smal Beraad tenminste de volgende gesprekspunten aan de orde worden gesteld:

1. Wat is er te zeggen/bekend over (de ontwikkeling van) de omvang en betekenis van eenzaamheid; zowel voor individuele stadsbewoners als voor stedelijke samenlevingen in ons land in meer algemene zin?
2. Welke sociale, fysieke en economische factoren/omstandigheden zijn in negatieve, respectievelijk positieve zin van invloed op eenzaamheid?
3. Wat wordt er al door wie tegen eenzaamheid gedaan (waaronder het bevorderen van ontmoetingen) en wat staat welke (semi-)publieke en private partijen - al dan niet gezamenlijk - (verder) nog te doen?

Agenda

17.30 uur	Welkomstwoord en opening door Martin van Rijn (voorzitter)
17.45 uur	Gedachtenwisseling over gesprekspunt 1
18.30 uur	Break
19.00 uur	Gedachtenwisseling over gesprekspunt 2
19.45 uur	Gedachtenwisseling over gesprekspunt 3
20.25 uur	Afronding en slotwoord door Martin van Rijn

ENKELE GEGEVENS OVER HET FORUM VOOR STEDELIJKE VERNIEUWING

De stichting Forum voor Stedelijke Vernieuwing - opgericht in 1983 - stelt zich ten doel een bijdrage te leveren aan het inzicht in de specifieke positie en de sterke en zwakke punten van de stad. In samenhang daarmee wil het Forum voor Stedelijke Vernieuwing de ontwikkeling stimuleren van een stedelijk vernieuwingsbeleid, dat is gericht op de bestrijding van sociale en materiële verpaupering en op een (re)vitalisering van de initiërende en stimulerende functies die de steden op velerlei gebied voor uiteenlopende betrokkenen (kunnen) vervullen. Dit betekent dat het Forum voor Stedelijke Vernieuwing, naast de stedelijke fysieke omgeving, ook de stedelijke economische structuur, het sociaal-culturele klimaat in de steden en de organisatie van het bestuur van de steden tot zijn aandachtsgebied rekent.

Het Forum voor Stedelijke Vernieuwing is opgericht ten behoeve van alle organisaties en personen die bij de stedelijke vernieuwing zijn betrokken. Derhalve behoren niet alleen overheidsorganisaties, politici en ambtenaren, maar ook (vertegenwoordigers van) private organisaties, publicisten, wetenschappers en 'stedelingen' tot de doelgroep van het Forum voor Stedelijke Vernieuwing.

In algemene zin probeert het Forum voor Stedelijke Vernieuwing zijn doelstelling te realiseren door te functioneren als platform voor de tot zijn doelgroep behorende organisaties en personen. Het Forum voor Stedelijke Vernieuwing organiseert daartoe allereerst zogenaamde Breed Beraden. Tijdens de Breed Beraden wordt door een per beraad wisselend gezelschap van personen, die betrokken zijn bij de stedelijke vernieuwing, gesproken over ontwikkelingen, problemen en strategieën die van belang zijn voor de revitalisering van de steden.

Thema's Breed Beraden:

- economische revitalisering van de steden
- sociale en culturele revitalisering van de steden
- stedelijke vernieuwing en bestuurlijk-financiële verhoudingen
- stedelijk beheer
- stedelijke vernieuwing en informele economie
- stedelijke vernieuwing en openbare orde en veiligheid
- investeren in de stad
- public-private partnership
- flexibilisering van de geldstromen in de volkshuisvesting
- stedelijke vernieuwing en de randstad
- stedelijke vernieuwing en stadsvernieuwing in de jaren negentig
- publiek-private samenwerking bij de ontwikkeling van stedelijke vernieuwingsprojecten in middelgrote steden
- de financiering van de volkshuisvesting in de jaren negentig
- naar een actief, integraal beheer van de na-oorlogse wijken
- stedelijke vernieuwing en het bestuur in grootstedelijke gebieden
- stedelijke vernieuwing en de bestrijding van sociale en materiële verpaupering
- stedelijke vernieuwing in de periode 1990 - 1994
- stedelijke vernieuwing en architectuur
- stedelijke vernieuwing en milieubeheer
- stedelijke vernieuwing en de ontwikkeling van woningen in de sociale marktsector
- de relatie tussen gemeenten en woningcorporaties op lokaal niveau
- gerichte intensivering van ruimtelijke investeringen: mogelijkheden en beperkingen
- stedelijke vernieuwingsprojecten: hoe verder?
- de communicatie van de stedelijke vernieuwing
- financiële verhouding tussen de centrale overheid en de stedelijke overheden
- de toekomst van de knooppunten
- 'Belstato'
- stedelijke vernieuwing en projectontwikkeling
- stedelijke vernieuwing en de multiculturele stad
- beweeglijke burgers en stedelijke vernieuwing
- Europese eenwording, veranderende verzorgingsstaten en de stedelijke en bestuurlijke inrichting in Nederland

- stedelijke vernieuwing en openbaar vervoer
- het beeld van de VINEX-locaties
- de consequenties van het nieuwe beleid inzake perifere en grootschalige detailhandels-vestigingen voor de binnensteden
- stedelijke vernieuwing en de ontwikkeling van vraag en aanbod op het gebied van de volkshuisvesting
- stedelijke vernieuwing en het nieuwe Grote Stedenbeleid
- de herontwikkeling van vroeg-naoorlogse wijken
- de ontwikkeling van de IJ-oever
- stedelijke vernieuwing, vergrijzing en modernisering van de ouderenzorg
- stedelijke vernieuwing en de vernieuwing van het bestuur
- Zuidvleugel van de Randstad
- investeren in de bereikbaarheid van de steden
- herijking Belstato: de stedelijke vernieuwings- en beheeropgave in perspectief
- stedelijke vernieuwing en publiek-private samenwerking: voortschrijdende inzichten?
- stedelijke vernieuwing, materiële armoede en sociaal isolement
- stedelijke vernieuwing en Nederland 2030
- stedelijke vernieuwing en de 24-uurs economie
- stad zonder horizon
- investeren in stedelijke gebieden
- aan het werk met het Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing
- TNL: kansen en bedreigingen voor de vernieuwing van onze steden
- de educatieve stad
- ruimtelijke ontwikkeling en stedelijke vernieuwing
- sociaal investeren in steden
- de toekomstige ordening in de woonsector
- stedelijke vernieuwing en grondbeleid
- Het Nationaal Verkeers- en Vervoersplan en stedelijke vernieuwing
- stedelijke vernieuwing en ICT
- de stad in de Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening
- Utrecht West in perspectief
- stedelijke vernieuwing en het MKB
- betekenis en kansen van het plan Amsterdam-Zuidas
- stedelijke vernieuwing en veiligheid
- wonen
- ruimte voor mobiliteit
- ontwikkelingsperspectieven Almere
- stedelijke vernieuwing, ruimtelijke ordening en water
- Rotterdam en stedelijke vernieuwing
- stedenbaan
- de vernieuwing van de verhouding tussen corporaties en overheid vanuit praktisch perspectief
- ZaanDrecht - de Hollandse waterstad in transformatie
- over de betekenis van plekken
- de vernieuwing van de rijksbemoeienis met het wonen: tussen Marx en markt
- elektriserende netwerken
- vergrijzing, wonen, zorg en participatie
- ruimtelijke ordening in perspectief
- stedelijke vernieuwing en krimp
- stad & filosofie
- stedelijke vernieuwing en waardeontwikkeling: naar een vernieuwing van het spel, de spelers en de spelregels
- 'volkshuisvesting op een tweekop'
- Rotterdam-Zuid
- ontwikkeling commercieel middensegment huurmarkt
- wonen, zorg en pensioenen
- wonen, zorg en pensioenen (follow up)
- corporaties

- volkshuisvesting in beweging
- stedelijke vernieuwing en ontwikkelingen in het sociale domein
- projectontwikkelaars en stedelijke vernieuwing
- ruimtelijk-economische ontwikkelingen en stedelijke vernieuwing
- toenemende contrasten: demografie en stedelijke ontwikkeling
- agenda stad
- potentie van erfgoed in stedelijke ontwikkeling
- nieuwe verhoudingen tussen gemeenten en corporaties
- casus Amsterdam
- klimaatadaptatie in de stad
- de etende stad
- investeren in stedelijke regio's
- energietransitie in de bestaande sociale woningvoorraad: stadsvernieuwing 3.0?
- technologie en de stad
- wonen, werken en mobiliteit in de Randstad: ov op weg naar 2035
- wonen en (ouderen)zorg
- corporaties naar een volgende fase
- stadsvernieuwing 3.0?
- novi en novex?

Thema's studiedagen en symposia:

- stadsvernieuwing opnieuw bezien
- stadsvernieuwingsrapportage
- public-private partnership
- investeren in stedelijke vernieuwing
- de financiering van de volkshuisvesting in de jaren negentig
- de stad in de samenleving: ontbinding en vernieuwing
- internationalisering en stedelijke cultuur
- stedelijke vernieuwing en stedenbouw
- 1983 - 2008 25 jaar breed beraad over de stad
- 'Darwin in the city'
- bouwteam
- 'de gevleugelde stad' lustrumviering 30 jaar Forum voor Stedelijke Vernieuwing
- 're-inventing Paris' lustrumviering 35 jaar Forum voor Stedelijke Vernieuwing

Publicaties:

- stadsvernieuwing opnieuw bezien
- public-private partnership
- investeren in stedelijke vernieuwing
- volkshuisvesting gewogen
- financiële prikkels voor actieve steden
- de stad in de samenleving: ontbinding en vernieuwing
- opstellenbundel over stedelijke ontwikkelingen
- internationalisering en stedelijke cultuur
- mijn plek in de stad, 20 jaar Forum voor Stedelijke Vernieuwing
- investeren in stedelijke vernieuwing - niet bij steen alleen
- 1983 - 2008 25 jaar breed beraad over de stad

De activiteiten van het Forum voor Stedelijke Vernieuwing worden mogelijk gemaakt door financiële bijdragen van vele bij de stedelijke vernieuwing betrokken partijen (rijk, provincies, steden, bouwondernemingen, projectontwikkelingsmaatschappijen, institutionele beleggers, onderzoeksinstituten en cetera).

BESTUUR & RAAD VAN ADVIES

Bestuur:

Drs. M.J. van Rijn	Voorzitter Raad van Bestuur Reinier Haga Groep	voorzitter
Ir. W.J. Bodewes	Bodewes&Bodewes	penningmeester
Prof. dr. J.J.M. Hemel	Bijzonder hoogleraar Grootstedelijk Problematiek Wibautleerstoel UvA /Strategic Planning Specialist Gemeente Amsterdam	secretaris
Drs. C.G. Gehrels	European Cities Director Arcadis	lid
Ir. K. Laglas	Directievoorzitter Ymere	lid
Ir. M. de Langen	Bestuursvoorzitter Stadgenoot	lid
D.P. Stuurman	Stedelijk Directeur Sociaal Gemeente Amsterdam	lid
Drs. A.Th. van Delden	Plv. Directeur-Generaal Bestuur en Wonen Ministerie van BZK	adviseur

Raad van Advies:

Drs. H.M.A. Aarts MRE	Amvest
Drs. E.M. Agricola	Gemeente Amsterdam
Ing. J.Th. Blok	Blok&Ko
Drs. M.C.A. Blom	Rijkswaterstaat
Drs. C.B. van Boven	Woonzorg Nederland
Prof. ir. K.W. Christiaanse	KCAP Architects&Planners
A.Th. Duivesteijn	City Planning, Architecture and Urban Policy
P. van der Gugten	Heijmans Vastgoed
Drs. R. Haans	de Alliantie
Drs. T.H. van Hoek	EIB
Ing. R.R. Huikeshoven MRE	AM
Ir. A. Huntjens	Pré Wonen
M. Jacobs	Gemeente Tilburg
Em. prof. dr. L.A. de Klerk	Universiteit van Amsterdam
Drs. ing. W.M.K. Krzeszewski	Staedion
Drs. ir. K. Leonard	Gemeente Maastricht
Drs. N.D.E. Maarsen MRE	Syntrus Achmea RE&F
Drs. M.B.T. Molenaar	Woonstad Rotterdam
H. Platte	Parteon
Drs. G.R. van Randeraat	SITE urban development / MCD
J.W. Remkes	
Drs. B.A. Revis	Gemeente Den Haag
R. van der Schaaf	Gemeente Groningen
Drs. A.J.M. Schakenbos	Vestia
Prof. dr. P. Schnabel	Universiteit Utrecht / Eerste Kamer der Staten-Generaal
Drs. D.J. Tijl	Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
Ir. P.O. Vermeulen	
Drs. D.J. van der Zeep	Portaal
Ing. J.P. van Zomeren	ERA Contour